

Jehova Tanúi és az államhatalom Magyarországon 1945 és 1989 között

Rajki Zoltán

I. A vallásszabadság átmeneti évei (1945–1949)

Az 1944 végén, 1945 elején tapasztalható politikai változások reménykeltők voltak a kedvezőtlen közjogi helyzetben lévő magyarországi kiségyházak számára. Így a legfontosabb magyarországi újprotestáns felekezetek vezetői a közjogi helyzetük javítása érdekében elérkezettnek látták az időt az összefogásra, ezért 1944. október 5-én létrehozták a Magyarországi Szabadegyházak Szövetségét (MSZSZ). (1953-tól Magyarországi Szabadegyházak Tanácsa – SZET – néven működött.) A szervezet pedig a megalakulását követően jelentős erőfeszítéseket tett a kisebb magyarországi vallási entitások vallásszabadsági helyzetének javítása érdekében a „szabad államban szabad egyházak” elv mentén. Erőfeszítéseiket siker koronázta, mert a hatalomra jutó baloldali politikai erők egyházpolitikai céljai megegyeztek a szabadegyházak legfontosabb követeléseivel. Ennek eredményeként az 1939-es betiltás után 1945. július 31-től ismét szabadon működhetek a korábban betiltott kiségyházak. Az 1946. évi köztársasági államformáról szóló I. törvény bevezető része pedig biztosította az állampolgárok természetes és elidegeníthetetlen jogaként a szabad vallásgyakorlatot. A Magyar Népköztársaság 1949. évi alkotmánya (pontosan az 1949. évi XX. törvény 54. §-ának (1)–(2) bekezdése) kimondta az állam és az egyház szétválasztásának elvét. A fakultatív hitoktatást bevezető 1949. évi 5. sz. törvényerejű rendelet értelmében az 1949/1950-es tanévtől kezdve a kiségyházi gyermekeknek nem kellett más felekezet hittanát tanulniuk. Helyzetüket azonban nehezítette, hogy törvényesen elismert vallásfelekezetté alakulásra vonatkozóan az 1895. évi XLIII. törvénycikk 7–8. és 18. §-ai érvényben maradtak. Így az állami elismerés megtagadható volt, ha a vallási közösség működése ellentétes a közérkölcsiséggel és az ország törvényeivel, azonos hitelvi és szervezeti téren valamelyik elismert vallásfelekezettel, illetve sérti valamelyik törvényesen elismert egyház érdekeit.

A második világháborút követően a Jehova Tanúinak vallásszabadsági helyzete lényegesen javult Magyarországon annak ellenére, hogy az MSZSZ-szel hitelvi okok miatt semmiféle együttműködést nem folytatott. Így 1945 tavaszán kiszabadultak a börtönökben és az internáló táborokban fogva tartott tagjaik is. A szervezet vezetősége pedig a második világháború megpróbáltatásai miatt szétszórt híveket gyülekezetekbe szervezte, és elindította a missziós tevékenységüket.¹

Közjogi helyzetük rendezése érdekében a Magyarországi Jehova Tanúi Egyesülete megtartotta az alakuló gyűlését Budapesten 1946. július 28-án. Megszavazták az alapszabály-tervezetet, illetve ideiglenes vezetőséget vá-

---

¹ PAPP LÁSZLÓ: Pogány villából Isten háza. (Visszaemlékezés.) – Jehova Tanúinak Archívuma (továbbiakban: JTA.) Do-028.

lasztottak, amelyet a belügyminiszter csak 1948-ban láttamozott.² Az Órtony Társulat 1939-ben működésképtelenné tett fiókhivatalát 1947. február 7-én jegyezték be ismét, amivel a tanúk tevékenysége törvényessé vált. Az egyszobás központi iroda kicsinek bizonyult, ezért a szervezet megvásárolta Budapesten a Gvadányi utca 8. szám alatti kétszintes, 10 helyiségből álló épületet 1947. július 25-én.³ Tevékenységüket segítette, hogy a kiadványaik előállítását, valamint utcai és házról házra történő terjesztését az állami szervek engedélyezték.⁴

Szervezetileg az országot először hét, majd tíz körzetre bontották egy-egy körzetszolgá vezetésével.⁵A helyi gyülekezetek pedig a számukra kijelölt területeken végezték hitterjesztő tevékenységüket. Missziós lendületüket tükrözi, hogy míg 1945 végén csupán 590 személy adott le szolgálati jelentést, addig 1949 végére a számuk 1365 főre emelkedett.⁶ Az országban pedig nagy érdeklődéssel kísért nyilvános előadásokat tartottak ezekben az években. Így Sárospatakon ötszáz főnél többen is jelen voltak 1945. szeptember 16-án a magyar és a szovjet hatóságok által is engedélyezett rendezvényen a helyi moziban.⁷ 1946 októberében pedig országos kongresszust tartottak Nyíregyházán 600 fő jelenlétében,⁸ majd 1947. június 13. és 15. között a Budapest Nemzeti Sportcsarnok adott helyt az 1200 főt számláló országos összejövetelüknek.⁹ Ugyanebben az évben elindították a Teokratikus Szolgálati Iskolát is.¹⁰

A kommunista hatalomátvételt követő első években a helyzetük a többi kiségyházéhoz hasonlóan alakult. Velük szemben is ekkoriban inkább lokálisan léptek fel a hatóságok. 1948-ban, még ha nehéz körülmények között is, de megtarthatták a körzetkongresszusait.¹¹ A következő évben azonban Balmazújvárosban nem engedélyezte a rendőrség a bibliaórák megtartását.¹² A hajdúszoboszlói gyülekezetet szintén 1949 elején tiltotta be a helyi rendőrkapitányság. A döntés ellen a helyi Tanúk a belügyminiszternél fellebbeztek. „Úgy érezzük és tudjuk, hogy részünkre biztosított jogainkkal nem éltünk vissza és ezután sem fogunk visszaélni. [...] Így tehát indokolatlannak látjuk istentiszteleti gyülekezetünk betiltását és tisztelettel kérjük a

² A Magyarországi Jehova Tanúi Egyesület dokumentumai megtalálhatók: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban: MNL. OL.) XIX-B-1-h (= Belügyminisztérium. Egyesületi Főosztály) 491228.

³ JTA. Do-028.

⁴ Ld. MNL. OL. XIX-B-1-h-500.553/1947., 500554/1947 és 500596.

⁵ TA. Do-028.

⁶ A magyarországi Jehova Tanú éves jelentéseinek összegzése (1914–1978). – JTA. Do-0224b.

⁷ P.L.: Bojtos Márton (1885–1964) – JTA. Do-0235.

⁸ Jehova Tanúi évkönyve. Brooklyn, NY, Watchtower Bible And Tract Society of New York – International Bible Students Association, 1996. (továbbiakban: Évkönyv. 1996.) 96. p.

⁹ Watch Tower Bible And Tract Society körlevele az utazással kapcsolatosan (1947. június 7.) – JTA. Do-0402.

¹⁰ JTA. Do-0235.

¹¹ Évkönyv. 1996. 97–98. p.

¹² A Debreceni Államrendőrség Városi és Járási Kapitányságának jelentése (1949. február 1.) – MNL. OL. XIX-B-1-h-5650-18.

belügyminiszter urat, hogy a jelen betiltó határozatot hatálytalanítani szíveskedjék” – írták a beadványukban.¹³ A kialakult helyzet miatt a helyi Tanúk magánházaknál gyűltek össze, ahol „biblia tanulásával és kutatásával” foglalkoztak.¹⁴ Pápán a belügyminisztérium államvédelmi hatósága a helyi Tanúk tevékenységével kapcsolatban azt vizsgálta, hogy működésük nem esik-e államrendészeti, illetve közbiztonsági kifogás alá, valamint a vallásos összejöveteleiken érvényesülnek-e politikai szempontok, hitelesítő magatartásuk ellen merül-e fel valamiféle kifogás.¹⁵ A kommunista hatalomátvételt követően több Jehova tanút internáltak a hatóságok. Egyikük kiszabadítása érdekében a Magyar Dolgozók Pártja helyi titkárnak vezetésével a falu lakosai nyújtottak be kérelmet a belügyminiszterhez. A dokumentumból megtudhatjuk, hogy egyedüli bűne a felekezeti hovatarozása volt. Cáfolták az ellene felhozott vádat, miszerint rémhírt vagy tiltott sajtótermékeket terjesztett volna.¹⁶

II. A Rákosi korszak (1950–1956)

A hatalmat 1948-ban magukhoz ragadó kommunisták végső célja az egyházi és a vallásos élet felszámolása volt, de az állampárt nyílt hadüzenete csak 1950-ben érkezett meg a kisegyházak irányába. A kisegyházakról a harc fő ideológusa, Révai József a következőképpen nyilatkozott: „Fokoznunk kell a harcot a különböző szektákkal szemben is. Az adventista, jehovista, baptista és az egyéb szekták vezetői a legtöbb esetben az amerikai imperializmus szolgálatában állnak, a szekták nem egyebek, mint imperialista propagandaszervek.”¹⁷

Következő lépésként az állampárt, a Magyar Dolgozók Pártjának Titkársága – a Belügyminisztérium (BM) és az Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH) illetékeseit bevonva – 1951. augusztus 8-i ülésén hozott döntéseket a kisebb vallási entitásokkal kapcsolatban.¹⁸ Két csoportra bontva tárgyalták őket. Az első csoportba az MSZSZ keretében működő vallásfelekezetek, illetve az MSZSZ-ből 1950-ben kilépő adventista vallásfelekezet tartoztak. Működésüket komoly korlátozások mellett engedélyezték.¹⁹ A második

¹³ Jehova Tanúinak a levele a belügyminiszterhez (1949. április 23.) – MNL. OL. XIX-B-1-h-5650-18.

¹⁴ Jegyzőkönyv a hajdúszoboszlói Jehova Tanúk kihallgatásáról (1950. május 31.) – MNL. OL. XIX-B-1-h-5650-18.

¹⁵ BM Államvédelmi Hatósága Vezetőjéhez írt levél (1948. december 15.) – MNL. OL. XIX-B-1-h-5650-14. 291.

¹⁶ Csővár dolgozóinak levele a belügyminiszterhez (1949. szeptember 9.) – Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (továbbiakban: ÁBTL.) V-139674. 456-457. Másolata: JTA. Do-3007.

¹⁷ Harc a klerikális reakció ellen. Révai József elvtárs beszámolója az MDP Központi Vezetőségének ülésén. In: *Szabad Nép*, 1950. június 6. 3. p.; Révai József a klerikális reakció elleni harc feladatairól. In: *Magyar Nemzet*, 1950. június 7. 3. p.

¹⁸ MDP Titkársági ülés jegyzőkönyve (1951. augusztus 8.), Javaslat a Szabadegyházak Szövetsége keretében működő vallásfelekezetekkel és szektákkal kapcsolatos egyéb rendszabályokról (1951. augusztus 7.) – MNL. OL. M-KS 276. (= Magyar Dolgozók Pártja. Titkárság.) f. 54. cs. 155. óe.

¹⁹ Csak az állami szervek által kiadott lelkészi igazolvánnyal rendelkezők prédikálhattak az igazolvány által feltüntetett maximum 2 helyen. Imatermeik és gyülekezeteik szá-

csoporthoz tartozó mintegy 20 MSZSZ-en kívül működő vallási entitás működését BM-rendelettel kívánták megszüntetni. Utóbbiak működését illegálisnak tekintették, amelyekre nem vonatkozik a magyar alkotmány által biztosított vallásszabadság. Okként azt jelölték meg, hogy azok nem vallásfelekezetek, mivel nincs működési engedélyük és szervezeti szabályzatuk. További kifogásként merült fel velük szemben, hogy lelkészeik működését nem kötik képesítéshez, illetve nem rendelkeznek felelős vezetőséggel. A fő indokot azonban abban vélték megtalálni, hogy tevékenységüket a „külföldi imperialisták” irányítják és támogatják anyagiilag. Az illegálisan működő vallási entitások ellen az egyesületekre vonatkozó rendszabályok foganatosítását határozták el.

Az 1950-es években a legjelentősebb illegálisan működő vallási entitás a Jehova Tanúi voltak. A belügyi szervek több településen már az 1950. júniusi Révai beszéd előtt is különböző adminisztratív okokra hivatkozva (pl. a helyiség egészségügyileg alkalmatlan, tűzrendészeti okok) több helyen nem engedélyezték összejöveleiket. A Révai beszéd elhangzása után a helyzetük tovább romlott. Így az újpesti csoportjuk működésével kapcsolatban az a gond merült fel, hogy a gyülekezet bejelentése nem az illetékes helyen történt. Az istentiszteletüket ezért többször ellenőrizte a hatóság. A konfliktus elkerülése érdekében 1950 szeptemberében az újpesti csoportjuk vezetői bejelentették a Budapesti Rendőrkapitányságnak a szokásos hetenkénti istentiszteleteik időpontját.²⁰ A problémát azonban nem sikerült megoldaniuk, ezért a Tanúk 1950. november 6-án a belügyminisztertől az ügyük kivizsgálását kérték.²¹ Jól tükrözi a magyarországi közállapotokat, hogy a hatósági fellépés háttérében a helyi pártvezetéstől érkező bejelentés állt, miszerint „a szekta tagjai a kerület lakosait agitációs tevékenységükkel zavarják.” A végítéletről szóló tanításukat pedig leplezett formájú háborús propagandának tartották.²²

Mátyásfüldön a helyi lakosok jelentették fel a Jehova Tanúikat 1950 decemberében a magánházaknál tartott összejöveleik miatt, illetve mert működésüket károsnak vélték az ország demokratikus fejlődése szempontjából. Tagjaik ugyanis nem jelentek meg a demokratikus összejöveleken, nem mentek szavazni, és „agitációs tevékenységet” folytattak.²³ Borsod-Abaúj-Zemplén megye Ricse községében 1951 nyarán a helyi Jehova Tanúit

---

mának csökkentése érdekében megtiltották az istentiszteletek és bármilyen összejöveleik tartását a lakásokban. Minden kiadandó nyomtatványt, sokszorosított anyagot, körlevelet, brosúrát be kellett mutatniuk az ÁEH-nak annak kiadása előtt. A diakonisszaintézményeiket megszüntették, és külföldi támogatást csak az ÁEH hozzájárulásával fogadhattak el. A legálisan működő kisegyházak helyzetéről bővebben: RAJKI ZOLTÁN – SZIGETI JENŐ: Szabadegyházak története Magyarországon 1989-ig. Bp., 2012. (továbbiakban: RAJKI-SZIGETI, 2012.) 243–270. p.

²⁰ Pintér József és Tóth László levele a Budapesti Rendőrkapitánysághoz (1950. szeptember 8.) – MNL. OL. XIX-B-1-h-5650-58.

²¹ Tóth László, Pintér József levele a belügyminiszterhez (1950. november 6.) – MNL. OL. XIX-B-1-h-5650-58. 292. dob.

²² A kerületi rendőrkapitány levele a Budapesti Rendőrkapitányságnak (1950. december 28.) – MNL. OL. XIX-B-1-h-5650-58.

²³ Két mátyásfüldi lakos mátyásfüldi Jehova tanúival kapcsolatos kihallgatásáról készült jegyzőkönyv (1950. december 13.) – MNL. OL. XIX-B-1-h-5650-59.

okolták a rossz begyűjtési eredményekért. A jelentés szerint ugyanis a felekezethez tartozó 60–65 család átlagosan 40–50 %-ban tett csupán eleget a begyűjtési kötelezettségének. Továbbá népidemokrácia-ellenesnek tartották azt, hogy a katonakönyvet nem vették át.²⁴

További támadások érték őket. Így 1950. november 13-án államosították a Béthel központként szolgáló Gvadányi utcai ingatlanukat. Ekkor le tartoztatták Konrád János fiókszolgát, Bartha András fordítót, Lakó János körzetszolgát és még négy másik személyt. A Jehova Tanúi a kialakult körülményekhez igazodva országos központként az ún. Mozgó-Béthelt használták. A magyarországi egyház irányítását pedig az ún. Hetes Bizottság végezte.²⁵ Konrádék ügye végül a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága elé került, amely helybenhagyva a korábbi ítéletet 8–10 év börtönbüntetésre ítélte őket 1952. március 7-én. A bíróság szerint ugyanis a katonai szolgálat megtagadása a „népi demokrácia legfegyverzését” eredményezi, ami az „imperialisták háborús célkitűzéseit” szolgálja. A világszervezetük részére elküldött jelentések pedig azzal fenyegettek a bíróság megítélése szerint, hogy azoknak egyes adatai „ellenséges tényezők kezébe kerülve” az „ellenséges hírverés szolgálatába” állíthatók.²⁶ Eközben további letartóztatások történtek. 1950-ben 302 tagot őrizetbe vételéről van tudomásunk és többek évekre börtönbe kerültek.²⁷

Talán e politikai alapon nyugvó hatósági zaklatások „lecsendesítése” érdekében adott ki a Jehova Tanúinak budapesti csoportja egy egyoldalas tájékoztató nyilatkozatot 1951. június 7-én, amelyben leírták, hogy hitüket a Bibliára alapozzák. Költségeiket önkéntes adományokból fedezik. Nem nacionalisták és a béke töretlen hívei. Szorgalmasok, és az istentiszteleteik nem sértik a közérkölcöket, illetve az ország törvényes rendjét.²⁸ Bár ekkor még nem tartoztak a tiltott egyesületek közé, de további hatósági zaklatások érték őket.²⁹ A házi összejövetelek megtartására azonban már ekkor sem kaptak engedélyt. Rendőri jelentés alapján, engedély nélküli vallásos összejövetel tartása miatt néhány fővárosi Jehova Tanúi-tag ellen kihágási eljárást indítottak.³⁰

A Jehova Tanúinak közjogi helyzete tovább romlott 1952-ben. Egyre több helyen ellenőrizték összejöveteleiket. A ibrányi csoportjukról 1952. január 11-én készült jelentés elismeri, hogy a helyi Jehova Tanúi tagjainak részéről nem tapasztalható „demokrácia, vagy államellenes tevékenység”, de mivel nem fognak fegyvert és a katonai szolgálatot nem hajlandók teljesíteni, ezért „magatartásukkal káros hatással vannak a lakosságra”. Így a

²⁴ Gál Zoltán rendőrőhadnagy jelentése a BM IV-8. Információs Csoporthoz (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) (1952. július 2.) – Bárdos Lajos gyűjteménye.

²⁵ JTA. Do-0028.

²⁶ A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bíróságának ítélete (1952. március 14.) – ÁBTL. V-149948/4., 17-18. Másolata: JTA. Do-1760.

²⁷ Évkönyv. 1996. 99. p.

²⁸ Jehova tanúi budapesti csoportjának tájékoztató nyilatkozata (1951. június 7.) – MNL. OL. XIX-B-1-h-5650-58/1951. 292. dob.

²⁹ A BM levele a Budapesti Rendőrkapitányságnak (1951. október 13.) – MNL. OL. XIX-B-1-h-5650-59/1/1951.

³⁰ A budapesti rendőrkapitánysághoz írt felterjesztés (1951. szeptember 1.) – MNL. OL. XIX-B-1-h-1343/1/1951.

jelentésben a felekezet egész országra történő betiltását javasolták.³¹ A tiszaberceli Jehova tanúkról szóló jelentés elismeri, hogy a felekezet „az elmúlt év folyamán is csupán belső hitbuzgalmi, hitépítés kimélyítése tekintetében tevékenykedett”. Mégis a szervezet tevékenységét a demokrácia fejlődésére nézve károsnak tartja, mert tagjai fegyvert nem fognak, és nem hajlandók katonai szolgálatot teljesíteni, ezért a betiltását szorgalmazta.³² Erre 1952 márciusában került sor. Ekkor kezdték el velük szemben érvényesíteni a 00154/1952. sz. bizalmas rendeletet, amely szerint ahol nincs ÁEH-tól a hitélet vezetésére engedély, ott az érintett közösség vezetésének be kellett szereznie. Az engedély nélkül zajló összejövetelek vezetőit pedig internálták. Emellett többeket a katonai behívó megtagadása miatt ítélték el sokéves börtönbüntetésre. A belügyi szervek 1952. augusztus 22-én betiltották a Jehova Tanúi több kiadványának terjesztését, és elrendelték a fellelhető példányok elkobzását és megsemmisítését.³³ Az *Órtorony* terjesztési engedélyének visszavonására 1952. november 10-én tettek javaslatot.³⁴

A hatósági intézkedések következtében a Jehova Tanúi vezető tisztségviselőinek többsége 1953 tavaszán nem volt szabadlábon. Ebben a nehéz helyzetben Hubicsák Zoltán, Csobán József és Podlovics György körzetfelügyelők kerültek az új bizottságba. Őket 1953 novemberében tartóztatták le, de 10 nap múlva szabadon engedték őket, mert Csobán János titokban beleegyezett abba, hogy a hatóságnak dolgozzon. A bizottságot azonban újrászervezték, és helyére Pailinyi Mihály került. A bizottság legfontosabb feladata volt, hogy lefordítsák az *Órtoronyban* lévő tanulmányokat, és gondoskodjanak arról, hogy minden körzetbe, gyülekezetbe eljuttassanak egy-egy példányt. Még a munkatáborokban lévő tagjaikhoz is igyekeztek eljuttatni belőle. Nagyon sok Jehova Tanúi-tag tartózkodott ekkoriban ugyanis a munkatáborokban. A legtöbben – 265-en – a tólapai szénbányában voltak, ahol a hivatásos bányászokkal dolgoztak együtt. Utóbbiak segítségével jutottak hozzá felekezetük irodalmához, illetve rajtuk keresztül küldték ki a jelentéseiket. Újabb megpróbáltatást jelentett, hogy 1955-ben Szentendrére behívták azokat, akik akkoriban szabadultak a katonai szolgálat megtagadása miatt letöltendő büntetésükből. Ismét választás elé állították őket, és a katonai szolgálatot elutasítókat ismét többéves börtönbüntetésre ítélték.³⁵

A Jehova Tanúi, igazodva a kényszerű illegalitás körülményeihez, házanként jöttek össze, időnként más-más helyen. A hatóságok elsősorban a házról házra történő hitelesítő tevékenységüket kívánták meggátolni. Az ÁEH becslése szerint a létszámuk 4,6 ezerről főrről 4 ezerre csökkent 1951

³¹ Jegyzőkönyv az ibrányi Jehova Tanúi Egyesület működésének ellenőrzésével kapcsolatban (1952. január 11.) – MNL. OL. XIX-B-1-h/9158-28.

³² Jegyzőkönyv a tiszaberceli Jehova Tanúi Egyesület működésének ellenőrzésével kapcsolatban. (1952. január 10.) – MNL. OL. XIX-B-1-h-9158-5/1/1952. 342. dob. Másolat: JTA. Do-0516.

³³ Kőrlevél a megyei és budapesti rendőrkapitányságok részére (1952. augusztus 22.) – MNL. OL. XIX-B-1-h-9158/31/1952.

³⁴ Pest megyei Rendőrkapitányság javaslata a BM IV/9. Osztálya részére (1952. november 10.) – MNL. OL. XIX-B-1-h-5650-18. 2

³⁵ Évkönyv. 1996. 100–105. p.

és 1955 között.³⁶ Ezzel szemben a Jehova Tanúinak nyilvántartása az aktív tanúk létszámának egyenletes emelkedését mutatja, amely szerint létszámuk 1910 főről 3267 főre növekedett 1950 és 1955 között. Az illegálitás, illetve a bebörtönzések miatt azonban csökkent az általuk elterjesztett irodalom száma.³⁷

III. A Kádár-korszakban (1956–1989)

1. A folytatódó üldözések (1956–1964)

A kommunista államhatalom az 1956-os forradalom leverését követően kevésbé törődött a kisebb vallási entitásokkal. Először ugyanis a politikai ellenfeleivel számolt le, illetve a történelmi egyházakban érvényesítette befolyását. A Kádár-korszakban elsőként a belügyi szervek foglalkoztak szisztematikusan velük, és 1957–1958-ban elkezdték feltérképezésüket. Az Állami Egyházügyi Hivatal 1958-tól foglalkozott velük rendszeresen. A történelmi egyházaknál veszélyesebbnek vélték őket, mert nem rendelkeztek rögzített dogmákkal, nem voltak papjaik, és mindenki szabadon kifejthette hitnézetét. Mivel tartózkodtak a politizálástól, ezért az államhatalom attól tartott, hogy a történelmi protestáns egyházak „tisztá evangéliumot” hallgatni kívánó rétege hozzájuk csapódik. Különösen a szervezetileg ellenőrizhetetlen vallási közösségektől tartottak. Bizalmatlanul nézték a „kultúraellenességüket” (nem járnak moziba, színházba), a gyermek- és ifjúsági munkájukat és a történelmi egyházaknál aktívabb missziós tevékenységüket.

A kisebb magyarországi vallási entitásokat két csoportra bontották: A Magyarországi Szabadegyházak Tanácsának (SZET) keretében működő felekezetekre, illetve a szövetségen kívüli, illegálisan működő csoportokra. A legfontosabb legális kisegyházak élére az állam számára elfogadható vezetők kerültek, illetve az ÁEH számára elfogadható programot fogadtak el. A „hitéleti túlzásokat” (engedély nélküli prédikátorok szereplése, ellenőrizhetetlen istentiszteletek tartása, csendes napok, konferenciák, nyugati sajtótermékek behozatala stb.) esetükben is tiltották. A SZET-ből 1961 márciusára felügyeleti szerv lett, amelynek befolyását valamennyi tagegyházra és gyülekezetre biztosították. Az állami vállalatok és az országos kisegyházi központok csupán az ÁEH által engedélyezett anyagokat sokszorosíthatták, amelyek tartalmukat nézve a Hivatal érdekeit (is) szolgálták. Az írógéppel történő sokszorosítás ellen pedig adminisztratív eszközökkel is felléptek.³⁸

Az 1956-os forradalom időszakában átmenetileg a Jehova Tanúinak a helyzete is javult. A BM Budapesti Rendőrkapitánysága 1956. szeptember 13-án ideiglenes működési engedélyt adott ki számukra. Az engedély korlátozott mivoltát jelzi, hogy a szervezet csupán a főváros Reitter Ferenc u. 26.

³⁶ Veres Pál: A szekták helyzete, magatartása és tevékenysége a felszabadulástól a kormányprogramig (1955. június 7.) – MNL. OL. XIX-A-21-c (= Állami Egyházügyi Hivatal. Adattár.) 6/3.

³⁷ 1951-ben 3043 könyvet és 13835 füzetet terjesztettek, amely 1953-ban 997-re, illetve 1998-ra esett vissza. 1955-ben 2306 könyvet és 5721 füzetet terjesztettek el az országban. JTA. Do-224b.

³⁸ A legálisan működő szabadegyházak helyzetéről a Kádár-korszakban: RAJKI–SZIGETI, 2012. 213–379. p.

sz. alatti gyülekezeti helyiségben tarthatott vallásos tárgyú összejöveleteket a dokumentumban megadott időpontban. Az engedélyt azonban 1957 elején visszavonták.³⁹

A Jehova Tanúi szervezet e rövid időszakot eltekintve illegálisan működött Magyarországon, ezért nem az ÁEH felügyelete alá, hanem a gyülekezésre vonatkozó jogszabályok alapján rendészeti hatáskörbe tartoztak.⁴⁰ A belügy 1960-ban, 1961-ben, és 1962-ben kezdeményezett rendőrségi eljárást a bomlasztásukra Budapesten és más, Jehova Tanúi gyülekezetei által jobban lakott megyékben, amely során több vezetőjüket a megyei bíróságok börtönbüntetésre ítélték.⁴¹ Bognár Miklós esete bepillantást enged a velük kapcsolatos bírói gyakorlatba, mivel a büntetés kiszabásánál enyhítő körülményként vették figyelembe a polgári életben végzett munkáját, kétgyermekes családos mivoltát és betegségét. Mindezzel együtt a Fővárosi Bíróság Katonai Tanácsa 3 év börtönbüntetésre ítélte, mivel a parancsmegtagadás büntetést, még ha vallási meggyőződésre való hivatkozásra történt is, ennyire súlyosnak vélte.⁴² Ezek az intézkedések azonban csak átmeneti eredményeket hoztak, mert a Jehova Tanúi szervezet bizonyos idő elteltével újjászervezte sorait, és még körültekintőbb módon folytatta tevékenységét. Sőt az 1963. évi közkegyelem gyakorlásáról szóló 4. tvr. alapján több ismert vezetőjük szabadlábra került.⁴³ 1964 júniusában Konrád János és társai ellen azonban ismét nyomozás indult tiltott egyesülés és sajtóbüntett gyanúja miatt. A megtartott házkutatás során nagy számban foglaltak le tanulmányokat, kéziratokat és írógépeket. Az eljárást azonban kellő jogi bizonyítékok hiányában megszüntették, és csupán rendőrhatalósági figyelmeztetésben részesítették őket. Mások azonban börtönbüntetést kaptak (pl. Szinger Ádám, vagy Kolozsvári László és társai), illetve Szabolcs-Szatmár megyében hét, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében tíz fő ellen pedig eljárást indítottak tiltott gyülekezés címen. A katonai szolgálat megtagadásáért 1962-ben hat, 1963-ban 18 és 1964-ben tíz személyt ítélték el. Többeket beszélgetésre rendelték be a rendőrségre, illetve munkahelyi zaklatást éltek át.⁴⁴ A belügy titkos akciókkal igyekezett személyi ellentéteket előidézni a szervezeten belül. Ennek során Konrád János személyét lejárató leveleket szerkesztettek, amelyeket postai úton

³⁹ B.M. Budapesti Rendőrkapitányság Engedélyügyi Alosztályának Ideiglenes engedélye (1956. szeptember 13.). Másolat: JTA. Do-0153.

⁴⁰ Miklós Imre levele a BM titkárságára. – ÁBTL. V-149948/3. 103. Másolat: JTA. Do-1719.

⁴¹ Belügyminisztériumi javaslat a Jehova Tanúi korlátozására (1965. április 2.) – MNL. OL. XIX-A-21-d (= Állami Egyházügyi Hivatal. Visszaminősített TÚK iratok.) 0037-8/1965.

⁴² Fővárosi Bíróság Katonai Tanácsának Végzése (1961. augusztus 30.), Másolat: JTA. Do-2219.

⁴³ 1964-ben a Jehova Tanúi országos vezetői a következő személyek voltak: Konrád János (ország szolgálja), Bartha András (fordító), Podlovics György (összekötő), Völgyes Sándor, Sárközi Attila, Gelencsér György (gyülekezetszolgák) és Tóth István (körzet-szolgálja). – MNL. OL. XIX-A-21-d-0037-8/1965.

⁴⁴ Fontos azonban megjegyezni, hogy több tanú pozitív munkahelyi jellemzést kapott ezekben az években: Szanyi Endre – JTA. Do-1573; Böröcz Sándor – JTA. Do-1653; Molnár Mihály – JTA. Do-2531; Szinger Ádám – JTA. Do-2526.

juttattak el az aktívabb tagokhoz. Az akció azonban eredménytelennek bizonyult, mert Konrád kizárta bírálót a gyülekezetből (kb. 20 fő), illetve a vezetéshez hűségesek számára pedig kizárás terhe mellett megtiltották, hogy szóba álljanak a kiközösítettekkel.⁴⁵

Az ÁEH munkatársai 1962-től kezdve foglalkoztak a Jehova Tanúival. Tevékenységüket nehezítette, hogy nem rendelkeztek elegendő információval róluk. A szervezetről alkotott képük az 1962. augusztus 27-én elkészült hivatali jelentésből rekonstruálható legjobban. Megítélésük szerint a Jehova Tanúinak tanítása társadalomellenes nézetekkel van tele, mivel

„a keresztény engedelmesség tanítását – felsőbb hatóságok felé – úgy tanítják, hogy a földi hatóságnak, kormánynak, állami törvényeknek bűn engedelmeskedni. Szerintük az állami és a társadalmi élet minden területén – mivel még nem jött el Jehova uralkodásának az ideje – a Sátán uralkodik. Minden földi hatalom tehát sátáni hatalom, melynek ellent kell állni. Tiltják a katonai szolgálatot, sőt még az igazolásukra szolgáló katonakönyvet sem veszik át. Nem tesznek eleget állampolgári kötelezettségüknek. Szavazáson nem vesznek részt. Társadalmi élet minden területéről visszahúzódnak. Újságot nem olvasnak, moziba, színházba nem járnak, kulturális igényeiket csak az általuk szerkesztett Bibliára, sajtókiadványaikra összpontosítják, ezen a téren képezik magukat. Szabadidejükben agitációs munkát végeznek. Tevékenységük legfontosabb tétele, a tanúságtétel, illetve a házi agitáció. Minden tagnak hetenként meghatározott órát kell agitálással tölteni, hogy a szektában maradhasson. [...] Jellemző, hogy aktív tag csak az lehet, aki legalább két újabb egyszerűbb tagot toboroz.”

A gyülekezet tagjai – a jelentés szerint – a börtönbüntetést vagy az életük feláldozását örömmel vállalják, mert „kitüntetésnek számít Jehova részéről, és aki ilyen áldozatot vállal, annak irányító szerepe lesz Jehova uralkodása idején”.⁴⁶

Már 1962-ben felvetődött az állami szervek között az a gondolat, hogy az ÁEH is tárgyaljon a szervezet országos vezetőivel. Ezt az ÁEH munkatársai ekkor még nem tartották célszerűnek, mert a tárgyalás megkezdése a vallási entitás bizonyos fokú elismerését jelentené.⁴⁷ Az ÁEH pedig a fent említett „államellenes tanok” miatt nem szándékozott működési engedélyt adni a Jehova Tanúi számára, hanem politikai munkával elszigetelésükre, illetve megszüntetésükre törekedett. Ennek során a megyei megbízottak feladata volt, hogy a helyi szervek segítségével lokális szinten feltérképezzék a szervezet tevékenységét, illetve a helyi aktivistákat arra ösztönözzék, hogy a Jehova Tanúi által erőteljesebben misszionált személyekkel foglalkozzanak. A Honvédelmi Minisztérium irányába pedig a bevonuló „jehovista” fiatalok irányába végzett politikai munkát fogalmazta meg az ÁEH. A munkahelyeknek és a helyi illetékes szerveknek is ki kellett venni a részü-

⁴⁵ MNL. OL. XIX-A-21-d-0037-8/1965.

⁴⁶ Lóránt Vilmos: Feljegyzések a Jehova Tanúiról (1962. augusztus 27.) – MNL. OL. XIX-A-21-d-0054-2/1962.

⁴⁷ Grnák Károly feljegyzése Miklós Imréhez (1962. december 14.) – MNL. OL. XIX-A-21-d-0054-3/1962. Másolata: JTA. Do-2827.

ket a maguk területén a Jehova Tanúi helyi szintű „káros tevékenységének” ellensúlyozásában.⁴⁸

Egy 1964 januárjában, Csongrád megyében készült jelentés arról számolt be, hogy a

„gyülekezeti összejövetelekre a szekta tagjai a konspiráció követelményeit betartva rendszerint egyenként, legfeljebb párosával érkeznek, és ugyanezt a módszert alkalmazzák a gyülekezetek helyéről való távozáskor is. A gyülekezeten minden alkalommal más-más szolgál. Az a személy, aki szolgál, vagyis a gyülekezetet levezeti, az úgynevezett előtanulmányozás alkalmával kiosztja a megtárgyalandó anyagot, majd maga is felkészül. A gyülekezet vallásos témájú ének vagy zsoltár elmondásával kezdődik. Ezek után a gyülekezetvezető megtartja a beszédet, amihez hozzászólnak. Ez a beszéd rendszerint valamely bibliai téma, amit elemeznek. Itt számolnak be a tagok, hogy milyen eredményeket értek el az új tagok beszerzése terén, s ugyancsak itt beszélnek meg, hogy kiket, s milyen területeket keresnek fel a jövőben. ... A szekta nagy gondot fordít a tagok vallásos szellemben való nevelésére. Ezt a célt szolgálják a különféle propagandaanyagok, amiket géppel vagy kézzel sokszorosítanak, s így terjesztenek. Ezeknek a sokszorosított anyagoknak a tartalma rendszerint valamilyen bibliai téma, amit a bibliából másoltak ki. Az így sokszorosított anyagok mellett felhasználják azokat a magyar-nyelvű brossurákat, füzeteket, amiket 1950-ig legálisan nyomtathattak. Középen forog közöttük több külföldön, főleg Bernben nyomtatott magyar nyelvű könyv illetve füzet, amelyek szintén bibliai témájúak. ... A mindennapi élethez közel állóbb problémákat az Órtorony példányszámai vetnek fel, amik foglalkoznak a toborozás kérdésével, s módszerbélileg is adnak útmutatást. Amíg a géppel sokszorosított tanulmányaik, valamint a fentebb említett anyagok politikai témákat nem érintenek, addig az Órtorony foglalkozik aktuális politikai kérdésekkel is. ... Általánosságban a tömegekre nincs különösebb hatással a szekta agitációs tevékenysége. Általában mindenki kineveti őket, üzemekben és közös munkahelyen pedig nevetségessé teszik őket. ... Bázisuk főleg a parasztság és a munkásság elmaradottabb rétege. Értelmiségieket nem találni soraikban.”

A Jehova tanúi a megyei egyházügyi tanácsos szerint azért veszélyesek, mert

„a misztikus vallásos tanaik hirdetését összekapcsolják a politikai eseményekkel. A nemzetközi helyzet éleződéséből a közelgő világvégét jósolják. Fokozzák az emberekben a félelem érzetét. Tagadják a Szovjetunió technikai eredményeit, sikereit. [...] Rendszeresen hallgatják az imperialista rádió magyar nyelvű adásait, és az ott hallottakat terjesztik. Megszegik a sajtótörvényt, azáltal, hogy külföldről kapott vallásos,

⁴⁸ MNL. OL. XIX-A-21-d-0054-2/1962.

de rendszerint kommunista ellenes anyagokat sokszorosítanak, s azt terjesztik tanulmányozás céljából.”⁴⁹

Az 1965-ben készült belügyi jelentés szerint a délkelet-európai országokkal együtt a magyarországi közösséget Bernből irányították. A brooklyni központ által elkészített *Őrtorony* című folyóiratot havonta két alkalommal adták ki, és a szocialista országokba illegális eszközökkel juttatták be. A magyarországi tanúk élén az 1959-ben feltételeken szabadlábba helyezett Konrád János állt. Az ország területét szervezetenként továbbra is 10 körzetre bontották, amelyek élén egy-egy körzetszolga állt. Egy körzethez kb. 30–55 gyülekezet tartozott. A különböző nagyságú gyülekezetek élén egy hármas bizottság állt. Ismét elindították 8–10 fővel a teokratikus szolgálati iskolát 1963-ban Budapesten, később pedig más megyékben is. Kisebbségi csoportokban házi összejöveteleket is szerveztek 6–10 fővel, viszont a szolgálati gyülekezeteken 15–20 fő, míg a kirándulások, temetések, eljegyzések, vagy esküvők keretében akár 100–250 fő is jelen volt.⁵⁰

A belügy becslése szerint az országban 4,5–5 ezer személy tartozott az 1960-as évek közepén a Jehova Tanúi szervezethez, akik közül 3,5–3,8 ezer volt aktív.⁵¹ Hivatalos jelentésük szerint a hírnökök száma 2073 főről 3673 főre (77%) emelkedett 1956 és 1964 között. Az évenkénti elterjesztett könyvek száma 173 %-kal (1779 db-ról 4857 db-ra), míg a füzeteké 296%-kal (2178 db-ról 8617 db-ra) nőtt ezekben az években.⁵²

2. Az 1960-as és 1970-es években

Az ÁEH 1964 júniusában újabb javaslatot készített a Jehova Tanúinak visszaszorítására. Az addigi állami intézkedések hatékonyságáról megállapította, hogy tevékenységük átmenetileg gyengült, de a szervezet vezetése minden esetben újjászervezte a gyülekezeteket. Így az addig megtett intézkedések az ÁEH szerint nem voltak elegendőek a visszaszorításukra. A megváltozott egyházpolitikai körülményekhez igazodva ezért új megközelítési módot sürgetett. Így fő célkitűzésként politikai és operatív eszközökkel a Jehova Tanúinak egyes csoportjait szeretne volna az állami szervek befolyása alá vonni. Ezt követően pedig a vallási entitáson belül konfliktust kívánt generálni az államhoz lojálisabb, illetve „ellenséges” erők között. Ennek során adminisztratív és operatív intézkedésekkel a lojális személyek pozícióhoz juttatását tervezte a vezetésben. Az ÁEH az egyszerűbb tagok körében is erősíteni kívánta a szocialista rendszer iránti lojalitást. Azt szeretne volna elérni, hogy nyilvánvalóvá váljon számukra, hogy vallásosságuk nem feltételez szembenállást a rendszerrel. Célként fogalmazódott meg, hogy tagadják meg a politikai jellegű tanulmányok átvételét. Miután pedig sikerül az állami befolyást megerősíteni a felekezeten belül, akkor a legális működését hallgatólagosan tudomásul kívánta venni. A szervezet vezetőivel tárgyalásokat kezdeményezett, hogy fokozatosan elfogadtassa velük az

⁴⁹ A Csongrád megyei Tanács egyházügyi titkár levele az ÁEH-hoz (1964. január 13.) – MNL. OL. XIX-A-21-d-0028/1/1964.

⁵⁰ ÁEH javaslata a Jehova Tanúinak visszaszorítására (1964. június 16.) – MNL. OL. XIX-A-21-d-0037-9/1965.

⁵¹ MNL. OL. XIX-A-21-d-0037-8/1965.

⁵² JTA. Do-224b.

állami ellenőrzés valamilyen formáját. Az ÁEH elnöke úgy vélte, hogy a fiatal, katonaköteles Jehova Tanúi-tagok bevonulását körültekintéssel kell előkészíteni. Oly módon, hogy ne legyen módjuk az ország törvényeit nyíltan megsérteni, de feltétlen vonuljanak be. A hadseregen belül azonban speciális nevelés alá kell vonni őket, hogy később a normális katonai szolgálatba bevonhatók legyenek. A katonai szolgálatot megtagadók elítélését ellenezte, mert az állami szervek tapasztalatai szerint a katonai szolgálat megtagadásáért hosszabb időre börtönbe került személyekből kerültek ki a „legfanatikusabb vezetők”.⁵³ A katonai szolgálatot megtagadók számának csökkentése érdekében a belügy szükségesnek vélte, hogy a Kiegészítő Parancsnokságok a területi társadalmi szervekkel közösen a bevonulás előtt foglalkozzanak a fiatalokkal. Másrészt a bevonulás után a parancsnokok a párt politikai munkásai számára biztosítsák annak lehetőségét, hogy 2–3 héten át foglalkozhassanak ezekkel a fiatalokkal.⁵⁴

A belügy is támogatta azt a gondolatot, hogy a Jehova Tanúit a hallgatólagos legalitás irányába befolyásolják. Így Konrád 1964-es hatósági figyelmeztetések elmondták neki, hogy azt tartanák helyesnek, ha ismeretnek a BM-mel a további működésükre vonatkozó elképzelésüket. Konrád válaszában kifejtette, hogy ő hajlandó lenne az összejöveteli helyeiket meghatározni és a tanulmányokat a BM-nek bemutatni, de a fiataljaik katonai szolgálattal kapcsolatos attitűdjének megváltozására nem sok esélyt lát. Folytatásként a belügyi szervek 1965-ben több vezetővel megbeszélést folytattak a lakásaikon, vagy a BM hivatalos helyiségeiben. A megbeszélések eredményeként a Jehova tanúi képviselői két változatban is beadták az alapszabályukat. A belügy még nem tartotta elfogadhatónak a házról-házra történő hittedjesztő tevékenységre, a sajtóterjesztésre, valamint a katonai szolgálatra vonatkozó álláspontja miatt. A vidéki gyülekezetek vezetőivel is beszélgetéseket folytattak a belügy munkatársai, hogy a legális működés irányába befolyásolják őket.⁵⁵

A hatvanas évek második felétől az ÁEH-hoz hasonlóan a belügy sem tartotta indokoltnak az adminisztratív intézkedéseket. Így belső ellentétek kiélezésére és bomlasztásokra irányuló operatív intézkedésekre törekedett. A „házi agitáció” esetében pedig az igazoltatást és a helyszíni figyelmeztést alkalmazta. A külföldi vallásos irodalmuk becsempészése ellen is küzdött.⁵⁶ Az 1966-ban elkészített jelentésében sikerként könyvelte el, hogy a Jehova Tanúi vezetői állítólag hajlandóságot mutattak a korábbi tevékenységük felülvizsgálatára. Így tanulmányaikban nem jelentek meg olyan részek, amelyek közvetlen sértették a pártállam érdekeit. Sőt a beszélgetések során többet már előzetes véleményezés céljából is bemutatták a belügyi dolgozóknak. Különösen pozitívnak tartotta a jelentés, hogy szervezet körlevél formájában hívta fel a gyülekezeti figyelmét az állam iránti lojalításra. Tiltotta továbbá híveik számára a nagyobb, 200–300 fős összejövetelek

⁵³ MNL. OL. XIX-A-21-d-0037-9/1965.

⁵⁴ MNL. OL. XIX-A-21-d-0037-8/1965.

⁵⁵ MNL. OL. XIX-A-21-d-0037-8/1965.; Konrád János: Alapszabály az Órtorony, Biblia és Traktatus Társulatnak (1965. április 1.) – MNL. OL. XIX-A-21-c-760/5.; Konrád János: Jehova Tanúi Vallásközösségének alapszabálya (1965. október 29.) – MNL. OL. XIX-A-21-c-760/6.

⁵⁶ ÁBTL. 3. 1. 5. O-19856/1–2.; 3. 1. 5. O-14916.

megtartását. A működési engedély megadására azonban a belügy még nem tartotta elérkezettnek az időt. Az elkövetkező egy-két évben a belügy a Jehova Tanúi vezetésének állam iránti lojalitását kívánta erősíteni. Másrészt el kívánta érni, hogy a felekezet alapszabályában a semlegesség formáját fejtsék ki bővebben. Ismételten javasolták számukra, hogy az istentiszteleteik helyszíneit határozzák meg. Személyi kérdésekben pedig az 1957. évi 22. törvényerejű rendelet elfogadtatását szerették volna elérni. Eszerint ne a felekezet külföldi központja nevezze ki az országos vezetőket, hanem azok személyét a magyar állam részéről is fogadtassák el. Javasolták még azt is, hogy a vallási entitás terjessze be a körzet- és a gyülekezet-szolgáinak nevét, akik felelősséget vállalnak majd a gyülekezetek rendjéért.⁵⁷ Az ÁEH ezen felül tisztázni akarta a szervezet viszonyát a hazai és a nemzetközi békemozgalommal és a szocialista Magyarországgal. A lefordított külföldi kiadványaik előzetes állami ellenőrzését szintén fontosnak tartotta.⁵⁸ A szervezet tagjai azonban továbbra sem voltak hajlandók bejelenteni az illetékes szerveknek az összejöveteleik helyét és a tanulmányok sokszorosításának helyszíneit, mivel azok felfedése a hitélet ellehetetlenítéséhez vezethetett volna.

Az 1970-es évek elején a pártállam politikusai a katonakérdés megoldásában is rugalmasabb magatartást tanúsítottak. Gáspár Sándor, az MSZMP PB tagja úgy vélte, hogy katonapolitikai szempontból előnyös volna, ha Jehova Tanúi és a nazarénusok katonaköteleseinek nem kellene börtönbüntetést letölteniük, hanem hároméves fegyver nélküli katonai szolgálatot teljesíthetnének.⁵⁹ Az ÁEH szintén támogatta a javaslatot. Végül a Honvédelmi Bizottság 1976 augusztusában hozta meg a határozatát (2/270/1976. számú határozat), amely lehetővé tette a fegyver nélküli katonai szolgálatot megtagadók számára a fegyver nélküli katonai szolgálatot, amelyre 1977 februárjától nyílt lehetőség. A fegyver nélküli szolgálatot teljesítő katonai eskü helyett fogadalmat tehetnek.⁶⁰

Ez a megoldás azonban nem felelt meg a Jehova Tanúi számára. A katonai fegyverfogás és az eskütétel azért okozott számukra problémát, mert magát a katonaság intézményét kifogásolták.⁶¹ A fegyver nélküli katonai szolgálat bevezetése utáni első években pedig a 101 katonaköteles Jehova Tanú-tag közül mindössze 2–2 fő választotta ezt a lehetőséget 1977–1978-ban.⁶²

⁵⁷ Belügyminisztérium javaslata a Jehova Tanúi vallásközösség alapszabályzatának módosítására és a további koordináló feladatok elvégzésére. – MNL. OL. XIX-A-21-d-0037-20/1966.

⁵⁸ Telepó Sándor: Feljegyzés a Jehova Tanúi vallásközösség alapszabályával és a további tárgyalásokkal kapcsolatban (1967. augusztus 9.) – MNL. OL. XIX-A-21-d-0037-20/1966.

⁵⁹ ÁEH belső feljegyzés Miklós Imre részére (1970. december 31.) – MNL. OL. XIX-A-21-d-0028-1/1971.

⁶⁰ Czinege Lajos levele Benkei András belügyminiszterhez. (BM. miniszteri iratok Nyt. szám 094/1977/2), (1977. január 31.), Másolat: Bárdos Lajos gyűjteménye.

⁶¹ Madai András feljegyzése (1971. január 26.) – MNL. OL. XIX-A-21-d-0028-1/1971.

⁶² A honvédelmi miniszter jelentéstervezete a Honvédelmi Bizottságnak. (é.n. valószínűleg 1978. szeptember) – MNL. OL. XIX-A-21-d-0039-4/1978.

A Jehova Tanúinak az összejövetelei továbbra is illegálisak voltak, mégis az ÁEH az 1970-es években csupán indokolt esetben tartotta célra vezetőnek a jogi és adminisztratív intézkedéseket. Nem akarta ugyanis élezni az állam és a felekezet közötti ellentétet, illetve tartott a mártír-tudat kialakulásától. Helyette a kitartó és türelmes politikai tevékenységet helyezte előtérbe, amelynek eredményeként, bár engedett a „tanúk” társadalmi élettől való zárkózottsága, a hitéleti tevékenységük erősödött. A Jehova Tanúinak vezetése a kialakult helyzetet kedvezőnek tartotta, ezért nem sürgette a jogi rendezést. Sőt több évi szünet után titokban ismét felújította a teokratikus szolgálati iskolát. Azokban a megyékben, ahol a legintenzívebb volt a Jehova Tanúinak a tevékenysége, ott az ÁEH munkatársai a vezető „jehovistákkal” személyes beszélgetéseket folytattak a „társadalomba való beilleszkedésük továbbfejlesztése”, a „szektagok kedvező befolyásolása” és a szabálytalanságok megelőzése érdekében. A kialakult helyzetben az ÁEH kihasználta a protestáns és a kisegyházak energiáit is velük szemben. Így 1972-ben az egyházak vezetőit arra ösztönözték, hogy lépjenek fel a Jehova Tanúi vallási közösség és a többi illegálisan működő vallási entitás ellen.⁶³

Új elemként jelent meg velük kapcsolatban, hogy 1975-re sok tanú világvégét hirdetett, ami a hithirdetői tevékenységük kiszélesedéséhez vezetett. A belügy számára adminisztrációs intézkedésekre – jogszabály hiányában – kevés lehetőség nyílt. Így a rendőrök igazoltatták, illetve figyelmeztető beszélgetéseket folytattak a házankénti hitterjesztést végző személyekkel. Ez azonban csupán rövid időre fogta vissza az érintetteket.⁶⁴ Ezzel párhuzamosan a párthatározatnak megfelelően az 1960-as évek közepétől kezdve több őket lejártni szándékozó cikk megjelent a különféle napilapokban.

A kedvezőbb működési lehetőségek eredményének tudható be, hogy a vizsgált időszakban a hitterjesztésben aktív szerepet betöltő híveik száma megduplázódott (3970 főről 8193 főre), az általuk elterjesztett irodalom pedig megsokszorozódott. Különösen az 1975 és 1977 közötti években terjesztettek el sok irodalmat (19–21 ezer példány könyv, illetve 21–25 ezer példány füzet).⁶⁵

3. Út az állami elismerésig (1980-as évek)

Az 1980-as évek elején eltérően léptek fel a helyi hatóságok a Jehova Tanúival szemben. Egyes megyékben évekig nem foglalkoztak velük, míg más-
hol missziós tevékenység esetén szabálysértési eljárást indítottak ellenük.⁶⁶ A legnagyobb problémát továbbra is a katonai szolgálat megtagadása jelentette. 1980 és 1985 között vallási okok miatt mintegy 300 személy tagadta meg a katonai szolgálatot, akiknek közel kétharmada a Jehova Tanúi gyü-

⁶³ Grnák Károly levele Kövesdi Jánoshoz (1971. november 17.) – MNL. OL. XIX-A-21-d-0028-2/1971. 62. dob.; Grnák Károly: Javaslat a Jehova Tanúi és a betánista lelkészek tevékenységével kapcsolatosan (1972. március 8.) – MNL. OL. XIX-A-21-d-0028-1/1972.

⁶⁴ Összefoglaló jelentés (1975. október 30.) – ÁBTL. 3. 1. 5. O-19856/1. 188-191.

⁶⁵ JTA. Do-224b sz. jelentés.

⁶⁶ Csongrád megyei egyházügyi titkár éves jelentése. – MNL. OL. XIX-A-21-d-007/4/1984. 134. dob.

lekezet tagja volt. Az ÁEH állítása szerint ekkoriban azonban a sorköteles jehovisták negyede eleget tett a fegyver nélküli katonai szolgálatnak, míg a Jehova Tanúi szerint elhanyagolható volt azok arányszáma, akik éltek ezzel a lehetőséggel. A honvédelmi kötelezettségüket megtagadókkal szemben a Katonai Ügyészség és a Katonai Bíróság gyorsított eljárás keretében büntető eljárást folytatott, és minden esetben a katonai szolgálat idejét meghaladó börtönbüntetést kaptak.⁶⁷

A Jehova Tanúi az 1970-es és az 1980-as években tavasztól ősziig az erdőben tartották az összejöveteleket. 1984-ben egy civil ruhás rendőr azt javasolta nekik, hogy kérjenek engedélyt a rendezvény megtartására. 1984. október 23-án találkoztak a Jehova Tanúi a BM magas rangú tisztviselőivel. Ettől kezdve a gyülekezetek országszerte engedélyt kértek az összejövetelek megtartására. Néha meg is kapták.⁶⁸ Az ÁEH a bizalmuk megnyerése érdekében a Jehova Tanúi vezetősége kérésére elősegítette, hogy az 1985. évi bécsi kongresszusukra 1200 személy turistaként kiutazhasson. Míg a korábbi években a konferencia anyagát kisebb-nagyobb csoportokban szabadterén, erdőben vagy magánházakban vették át, addig 1985-ben az ÁEH előzetes elvi, az illetékes rendőrkapitányságok hatósági engedélyével 3 helyen 1–1 napos összejövetel keretében vitathatták meg.

A Jehova Tanúinak helyzete az 1980-as évek második felében tovább javult. A bécsi konferenciájukra 1986-ban már 1800 személy utazhatott ki turistaként hatósági engedéllyel. Ugyanettől az évtől kezdve a rendszerváltozásig az ország 13 helyszínén vitathatták meg legálisan a kongresszusi anyagukat. Az összejövetelek egy részét szabadban, más részét magánházakban tartották. A rendezvényen filmezni és fényképezni tilos volt, amellyel azt kívánták megakadályozni, hogy a jelenlévő nem tagok (újságírók, fotóriporterek, belügyi tisztek) fotózzanak. A rendezvényeken állambiztonsági problémák nem voltak. A hatóságok magatartásukat fegyelmezettnak tartották, amely során kerültek a feltűnést és a negatív politikai megnyilatkozásokat. További novum volt 1986-ban, hogy a hatóságok 10 ezer könyv behozatalát engedélyezték azzal a feltétellel, hogy csak saját híveik között terjeszthetik.⁶⁹

A Jehova Tanúi közjogi helyzetének rendezése nem ment zökkenőmentesen. 1986. december 12-én Völgyes és Oravecz az ÁEH munkatársai-val folytatott tárgyaláson egy Magyarországon megrendezésre kerülő kongresszus ötletét vetette fel. Az ÁEH részéről Bai László kifogásolta a Jehova Tanúinak hittedesítő módszereit, illetve úgy vélte, hogy a szervezet nem

⁶⁷ Kamarás János: Jelentés a fegyveres katonai szolgálat lelkiismereti okokból történő megtagadásának tapasztalatairól (1985. július) – MNL. OL. XIX-A-21-d-008-8/1987. 148. dob.

⁶⁸ Évkönyv. 1996. 107–110. p.; Bekker Kálmán – Szabó Ferenc kérelme a Bp. III. kerületi Főkapitányság vezetőjéhez (1985. szeptember 16.), másolat: JTA. Do-0716; Bekker Kálmán – Szabó Ferenc kérelme a Bp. III. kerületi Főkapitányság vezetőjéhez: Összejövetel időpontjának bejelentése a rendőrségnek. (1985. augusztus 31.) másolat: JTA. Do-0717.

⁶⁹ MNL. OL. XIX-A-21-d-0019/1-2/1986. 146.; XIX-A-21-d-008/6/1986.; XIX-A-21-d-019/6-1/1987.; XIX-A-21-d-00196/6/1987.

tesz meg mindent közjogi helyzetének a rendezése érdekében.⁷⁰ Az 1987 májusára tervezett szokásos összejövetelek megtartásához az ÁEH nem járult hozzá. Ennek ellenére a szervezet vezetése a szokásos keretek között megrendezése mellett döntött. Kérték ezért a belügyi szerveket a bejelentésük tudomásul vételére, illetve, hogy a rendezvényeiket ne zavarják meg az ellenőrzéseikkel. A belügy illetékesei válaszukban közölték, hogy az illegális összejövetelek ellenőrzésétől nem tekinthetnek el. Arra biztatták őket, hogy tegyenek konkrét lépéseket szervezetük legalizálása érdekében. Az ÁEH munkatársai 1987. április 15-i tárgyalás alkalmával közölték Völgyes Sándorral, hogy a korábbi gyakorlat alapján kérhetik a májusi értekezleteik megtartásának hatósági engedélyezését. Az 1987. április 22-i tárgyaláson azonban a Jehova Tanúit képviselő Völgyes Sándor és Oravecz László tájékoztatta az ÁEH tisztviselőit, hogy miután több mint 100 helyszínről van szó, ezért az idő rövidsége miatt a kérelmeket nem tudják elkészíteni. Ezért az eredeti elgondolásuk szerint csendben, feltűnés nélkül, ügyelve a rendre és fegyelemre, engedély nélkül jönnek össze. Az ÁEH munkatársa sajnálkozását fejezte ki a döntésük miatt.⁷¹

A Jehova Tanúi világszervezetének tárgyaló delegációja (Milton G. Henschel, a világszervezet elnökhelyettese, Theodore Jaracz vezető testületi tag, Willi Karl Poll, a Kelet Iroda helyettes vezetője) a magyar vezetőkkel (Völgyes Sándorral, Oravecz Lászlóval) kiegészítve 1987. augusztus 18-án találkozott az ÁEH munkatársaival. A megbeszélésen az ÁEH munkatársai kihangsúlyozták, hogy azt szeretnék, ha a Jehova Tanúi Magyarországon a többi elismert felekezethez hasonlóan legális keretek között működhethetne. A megbeszélésen a világszervezet vezetői kifejezték készségüket a tárgyalások folytatására, és meghívták az ÁEH tisztviselőt a felekezet brooklyni központjába. A meghívás elfogadását az ÁEH munkatársai nem tartották időszerűnek.⁷² Az 1988. május 12-i megbeszélésen előrehaladást regisztrálhattunk, mert megegyezés született arra nézve, hogy a Jehova Tanúi benyújtják az alapszabály-tervezetüket elbírálásra. Sarkadi Nagy Barna tájékoztatta a tárgyalópartnereit, hogy a magyar kormány vizsgálja az alternatív katonai szolgálat bevezetésének lehetőségét. Megkérdezte a tárgyalópartnereit (Völgyes, Oravecz), hogy híveik vállalnák-e a polgári szolgálatot. Erre azonban konkrétan választ nem adtak, mivel ahhoz a világközpontjuk vezetőinek állásfoglalása volt szükséges.⁷³ A tárgyalások azonban tovább folytatódtak, amelynek eredményeként 1989. június 27-én, négy nappal az ÁEH megszűnése előtt sor került az állami elismerésekre.⁷⁴

⁷⁰ Bai László: Emlékeztető a december 12-én Völgyes Sándorral és Oravecz Lászlóval folytatott megbeszélésről (1986. december 15.) – MNL. OL. XIX-A-21-b (= Állami Egyháziügyi Hivatal. Általános iratok) 57560/1986.

⁷¹ Bai László emlékeztetője a Völgyes Sándorral folytatott 1987. április 14-15. és 22. megbeszéléséről. – MNL. OL. XIX-A-21-d-0019/5/1987.

⁷² Jelentés a Jehova Tanúi Világközpontjának vezetőivel folytatott tárgyalásról. – MNL. OL. XIX-A-21-d-0019/6-2/1987.

⁷³ Bai László: Emlékeztető a Jehova Tanúi vezetőivel történő tárgyalásokról (1988. május 16.) – MNL. OL. XIX-A-21-d-0018/7/1988.

⁷⁴ 4/1989. (VI.30.) ÁEH határozat; Jehova Tanúi Elnöklő Bizottságának körlevele: JTA. Do-2818.